

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชาตก เป็นคัมภีร์หนึ่งใน ๑๕ คัมภีร์ของขุททกนิกาย^๑ คัมภีร์ชาตกแบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ พระไตรปิฎกเล่ม ๒๗ เรียกว่า ปฐมภาค เล่มที่ ๒๘ เรียกว่า ทุตติยภาค ในชาตกภาค ๑ แบ่งออกเป็น ๑๗ นิบาต^๒ ชาตกทั้งหมดเป็นอดีตนิทานที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบเรื่องที่เป็นปัจจุบันซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้น บางชาตกพระพุทธองค์ตรัสพระคาถาสรุปไว้ในที่สุดของเรื่อง เช่น อปถนกชาตก วัฒนูปถชาตก และเสริววาณิชาตก เป็นต้น บางชาตกพระพุทธองค์ทรงยกคาถาของพระโพธิสัตว์ในชาตกนั้น ๆ มาตรัสไว้ซ้ำอีก เช่น จูพเสฏฐิชาตก ตัณฑุลนาฬิชาตก และเทวธัมมชาตก เป็นต้น^๓

คำว่า โพธิสัตว์^๔ หรือ พระโพธิสัตว์ ผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะมีความคุ้นเคยกับศัพท์นี้เป็นอย่างดี พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า โพธิสัตว์ ท่านผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งกำลังบำเพ็ญบารมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา ส่วนในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านหมายถึงผู้ที่มีแรงบันดาลใจ เกิดความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญบารมีเพื่อการนำพาเหล่าเวไนยสัตว์ให้ข้ามพ้นห้วงมรรณพ กล่าวคือ วัฏฏะ^๕

^๑ คัมภีร์ในขุททกนิกาย คือ ขุททกปาฐะ ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา ชาตกะ นิทเทส ปฏิสัมภิตามรรค อปทาน พุทธวงศ์ และจรียาปิฎก.

^๒ ชาตกภาค ๑ มี ๑๗ นิบาต คือ เอกนิบาต ทุกนิบาต ติกนิบาต จตุกกนิบาต ปัญจกนิบาต ฉกนิบาต สัตตกนิบาต อฏฐกนิบาต นวกนิบาต ทสกนิบาต เอกาทสกนิบาต ทวาทสกนิบาต เตรสนิบาต ปกิณณกนิบาต วิสตนิบาต ดิงสตนิบาต และจัตตาลีสนิบาต.

^๓ ดูรายละเอียดในบทนำ ขุ.ชา. (ไทย) เล่ม ๒๗ หน้า ๑๐.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๘.

^๕ วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๑๙๘. วัฏฏะหรือวัฏฏ์ คือ วน หรือ วงเวียน มี ๓ ประการ คือ (๑) กิเลสวัฏฏ์ วงจรคือกิเลสประกอบด้วย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน (๒) กัมมวัฏฏ์ วงจรกรรม ประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ (๓) วิปากวัฏฏ์ วงจรวิปาก ประกอบด้วย วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปปรากฏที่เรียกว่า อุปัตติภพ มีชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า **ชาดก** คือเรื่องราวหรือชีวประวัติในชาติก่อนของพระพุทธเจ้า คือสมัยที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้ อยู่ พระองค์ทรงนำมาเล่าให้พระสงฆ์ฟังในโอกาสต่าง ๆ เรียกเรื่องในอดีตของพระองค์นี้ว่า **ชาดก**

ชาดก เป็นเรื่องเล่าคล้ายนิทาน จึงบางครั้งเรียกว่า **นิทานชาดก** แต่มีความหมายต่างจากนิทานที่เล่ากันทั่วไป คือชาดกเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง แต่นิทานเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น ชาดกที่ทรงเล่านั้นมีมากมายนับพันเรื่อง หมายถึงพระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์นับพันชาติ โดยทรงเกิดเป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์บ้าง แต่ที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ ๑๐ ชาติสุดท้ายที่เรียกว่า **ทศชาติ** และชาติสุดท้ายที่สุดคือที่ทรงเกิดเป็นพระเวสสันดร จึงเรียกชื่อพระเวสสันดรนี้ว่า **เวสสันดรชาดก**^๖

คำว่า **ทศชาติ** พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายต่อไปว่า **ทศชาติ** แปลว่าสิบชาติ, การเกิด ๑๐ ครั้ง **ทศชาติ** หมายถึงการเสด็จอุบัติขึ้นของพระโพธิสัตว์ ๑๐ ชาติสุดท้ายก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า^๗

บารมี มีคำแปลหลายนัย เป็นต้นว่า ปฏิบัติเป็นเครื่องให้ถึงฝั่ง, ปฏิบัติเป็นเครื่องให้ถึงที่สุด, ข้อปฏิบัติเป็นเหตุให้ถึงความประเสริฐ, ข้อปฏิบัติเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอันยิ่งใหญ่ **บารมี** หมายถึงคุณความดีที่ได้บำเพ็ญมาอย่างยิ่งยวดในอดีต ปกติใช้เรียกความดีในอดีตของพระพุทธเจ้าครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งทรงบำเพ็ญอย่างยิ่งยวดติดต่อกันมายาวนานหลายร้อยชาติ บารมี มี ๑๐ อย่าง จึงเรียกว่า ทศบารมี คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฐาน เมตตา อุเบกขา ถ้าเรียงลำดับพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีก็เป็น เนกขัมมะ วิริยะ เมตตา อธิฐาน ปัญญา ศีล ขันติ อุเบกขา สัจจะ ทาน เรียงเป็นคำย่อว่า “เน วิ เม อ ป สี ข อุ ส ทา” เรียกว่า หัวใจพระเจ้าสิบชาติ^๘

ส่วนคำว่า **ทศบารมี** แปลว่า บารมี ๑๐ ประการ ทศบารมี หมายถึงคุณความดีที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญมาอย่างยิ่งยวดในสมัยที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ ซึ่งเป็นบารมีสำคัญที่เป็นเหตุให้ได้ตรัสรู้ในเวลาต่อมา มี ๑๐ ประการ คือ เนกขัมมะ วิริยะ เมตตา อธิฐาน ปัญญา ศีล ขันติ อุเบกขา สัจจะ ทาน การบำเพ็ญความดีที่จะถึงขั้นเป็นบารมีนั้นต้องทำอย่างยิ่งยวด ทำเพราะเห็นว่าเป็นความดีเป็นสิ่งที่ควรทำ ด้วยเจตนาและสัจจะที่มั่นคง เช่นพระมหาชนกทรงมีความเพียรว่ายน้ำข้ามทะเลแม้จะมองไม่เห็นทางรอด แต่ก็ไม่ทรงละความเพียรเพราะทรงเห็นว่า

^๖ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **คำวัด**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๐.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๓.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕๙.

ความเพียรเป็นเรื่องดี จึงเป็นวิริยบารมี พระเวสสันดรทรงให้ทานทุกอย่างที่มีคนมาขอ แม้จะทรงถูกลงโทษก็ไม่ทรงทักท้วงเพราะทรงเห็นว่าทานเป็นเรื่องดี จึงเป็นทานบารมี^๙

บารมี ๑๐ หรือ ทศบารมี นั้น มีมาในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย ๒ แห่ง คือ พุททวงศ์^{๑๐} และจริยาปิฎก^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้สรุปอธิบายดังนี้ บารมี ๑๐ หรือ ทศบารมี ได้แก่ ปฏิปทาอันยวดยิ่ง, คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยั้งยวด คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธรเจ้า และความเป็นมหาสาวก เป็นต้น ประกอบด้วย

๑. ทาน การให้ การเสียสละ
๒. ศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, ความประพฤติดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย
๓. เนกขัมมะ การออกบวช, ความปลีกตัวปลีกใจจากกาม
๔. ปัญญา ความรอบรู้, ความหยั่งรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง
๕. วิริยะ ความเพียร, ความกล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่นอดสาหัส ก้าวหน้าเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่
๖. ขันติ ความอดทน, ความทนทานของจิต สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผล และแนวทางความประพฤติ ที่ตั้งไว้เพื่อบรรลุจุดหมายอันชอบไม่ลุ่มลุ่มอานาจกิเลส
๗. สัจจะ ความจริง คือ พูดจริง ทำจริง และจริงใจ
๘. อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น, การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว วางจุดหมายแห่งการกระทำของตนไว้แน่นอน และดำเนินตามนั้นแน่วแน่
๙. เมตตา ความรักใคร่, ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลก ทั้งปวงมีความสุขความเจริญ
๑๐. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง, ความวางใจสงบราบเรียบสม่ำเสมอ เทียบธรรม ไม่เอนเอียงไปด้วยความยินดียินร้ายหรือชอบชัง

ทศบารมีนี้ เรียงตามที่ได้บำเพ็ญในทศชาติ (จัดแบบไทย) ดังนี้

๑. พระเตมีย์ – เนกขัมมะ (ข้อที่ ๓)	๒. พระมหาชนก – วิริยะ (๕)
๓. พระสุวรรณสาม – เมตตา (๙)	๔. พระเนมิราช – อธิษฐาน (๘)
๕. พระมโหสถ – ปัญญา (๔)	๖. พระภริทัต – ศีล (๒)
๗. พระจันทกุมาร – ขันติ (๖)	๘. พระนารท – อุเบกขา (๑๐)
๙. พระวิฑูร – สัจจะ (๗)	๑๐. พระเวสสันดร – ทาน (๑)

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๔.

^{๑๐} ตูรายละเอียดยใน ขุ.พุทฺธ. (ไทย) ๓๓/๑-๑๘/๕๕๓-๗/๒๖.

^{๑๑} ตูรายละเอียดยใน ขุ.จริยา (ไทย) ๓๓/๑-๑๒๒/๗๒๗-๗/๗๘.

บารมีนั้น ท่านกล่าวว่าจำเป็นให้บริบูรณ์ ต้องครบ ๓ ชั้น คือ

๑. บารมี ระดับสามัญ เช่น ท่านบารมี ได้แก่ ให้ทรัพย์สินเงินทอง สมบัตินอกกาย
๒. อุปบารมี ระดับรองหรือจวนจะสูงสุด เช่น ท่านอุปบารมี ได้แก่ การเสียสละอวัยวะเป็นทาน
๓. ปรมัตถบารมี ระดับสูงสุด เช่น ท่านปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

บำเพ็ญทั้ง ๑๐ บารมี ครบ ๓ ชั้นนี้ เรียกว่า สมตีสบารมี หรือ สมตีสบารมี แปลว่า บารมี ๓๐ ถ้วน^{๑๒}

เนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี อันมีนายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เป็นประธานกรรมการ ได้จัดพิมพ์หนังสือ “นิบาตชาดก”^{๑๓} ขึ้นมา ๑ ชุด ๑๐ เล่ม เพื่อเฉลิมพระเกียรติ ใน “คำนำ” ได้แถลงความเป็นมาและสารัตถประโยชน์ของ “นิบาตชาดก” ไว้ว่า

หนังสือ นิบาตชาดก เป็นวรรณกรรมเอกทางพระพุทธศาสนาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้แปลเป็นภาษาไทย เพื่อเป็นอรรถาธิบายทางภาษาและหนังสือ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งคฤหัสถ์ผู้มีความรอบรู้ความสามารถด้านภาษาบาลีร่วมกันแปลเรียงเป็นภาษาไทย ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๔๗ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ครั้งแรกจำนวน ๓๐ ชาดกเพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ สุนทรศักดิ์กุลยวดี กรมขุนสุพรรณภาควดี การแปลนิบาตชาดกได้เริ่มต้นอีกครั้งในปีพุทธศักราช ๒๔๕๔ มาสำเร็จบริบูรณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมระยะเวลาในการแปล ๒๐ ปี

นิบาตชาดก เป็นวรรณกรรมที่เขียนเป็นคาถาหรือบทร้อยกรองภาษาบาลีล้วน โดยที่พระธรรมสังคากาจารย์ได้รวบรวมคาถามากบ้างน้อยบ้างในชาดกแต่ละเรื่องจัดเข้าไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า นิบาต มี ๒๒ นิบาต หรือ ๒๒ หมวดหมู่ รวมเป็นชาดก ๕๔๗ เรื่อง ที่คนไทยนิยมเรียกว่า พระเจ้า ๕๐๐ ชาดก ได้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกาย แห่งพระสุตตันตปิฎก ต่อมาพระอรรถกถาจารย์ได้แต่งอรรถกถาร้อยแก้ว โดยสร้าง

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๙-๒๔๐.

^{๑๓} คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี, นิบาตชาดก, (กรุงเทพมหานคร : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๐), ๑ ชุด ๑๐ เล่ม.

บุคลาธิษฐานขึ้นอธิบายประกอบเพื่อให้เกิดศรัทธาและเพื่อสอนหลักธรรมแก่ประชาชนที่เรียกว่า ชาตักกุฎฐกถา หรือ อรรถกถาชาดก โดยมีเนื้อเรื่องว่าด้วยประวัติการบำเพ็ญพระบารมีในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติในภพภูมิต่าง ๆ เป็นเทวดาบ้าง มนุษย์บ้าง สัตว์บ้าง ได้บำเพ็ญประโยชน์อันยิ่งใหญ่เพื่อเป็นสัมมาสัมพุทธภวานาคามีนี้ปฏิบัติมา จนถึงพระชาติที่บำเพ็ญพระบารมีอันยอดเยี่ยม ๑๐ พระชาติ ในมหานิบาตชาดก ที่เรียกว่าทศชาติ และพระชาติสุดท้ายซึ่งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ก่อนที่จะมาบรรลุปะสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สารัตถะของชาดกแต่ละเรื่องในนิบาตชาดก นอกจากจะนำอ่านน่าประทับใจชวนให้ติดตามแล้วยังให้หลักในการดำเนินชีวิต ให้ข้อคิดทางศีลธรรม และให้คติธรรมจริยธรรม เช่น ความสามัคคี ความกตัญญูกตเวที และความเสียสละ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่องานศิลปวัฒนธรรมของชาติหลายแขนง รวมทั้งคติความคิดของคนไทยในยุคต่อมาตราบนานเท่าทุกวันนี้^{๑๔}

ในหนังสือ “นิบาตชาดก” ฉบับพิมพ์ครั้งรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๔๗ นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์พระราชวิจารณ์ว่าด้วยนิทานชาดก มีความบางตอนขออันเชิญมาลงไว้ดังนี้

บัดนี้ได้อธิบายในข้อซึ่งว่า เหตุไฉนพระพุทธรูปจึงได้นำนิทานซึ่งเป็นเรื่องไม่น่าเห็นจริงมาตรัสเทศนา ดังนี้ควรจะเชื่อหรือว่าพระพุทธรูปได้ตรัสเทศนาฯ ขออธิบายว่าให้ระลึกถึงคำที่กล่าวมาแล้วแต่เบื้องต้น ว่าสันดานของมนุษย์ในเวลาที่ล่วงมาแล้วสองพันเกือบห้าร้อยปี และเป็นคนประเทศอื่น ไม่ใช่ประเทศเดียวกันกับเรา ทั้งเทียบด้วยนักปราชญ์ผู้ซื่อสัตย์ได้แต่งคำสั่งสอนสุภาษิต ด้วยยกนิทานเทียบคล้ายคลึงกับนิทานชาดก ควรจะเห็นได้หรือไม่ว่า การที่จะสั่งสอนให้สาวกทั้งหลายเข้าใจได้ง่ายนั้นบางครั้งจะต้องยกนิทานขึ้นเทียบให้เข้าใจชัดเจนได้โดยง่าย ฯ พระพุทธรูปตรัสเทศนาโดยยกนิทานขึ้นเทียบย่อมจะมีได้เป็นแท้ ฯ ถึงพระสงฆ์สาวกซึ่งเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะสืบ ๆ ต่อมานั้นเล่า ก็คงต้องคิดหาอุบายที่จะสั่งสอนคนหนุ่ม ๆ เด็ก ๆ ให้ถูกกับสันดานคนในเวลานั้น ๆ เพื่อจะให้เข้าใจธรรมโดยชัดเจนโดยง่าย ๆ ความเข้าใจของคนย่อมยากง่ายต่าง ๆ กัน ฯ บางคนถ้าจะยกแต่ข้อธรรมมาสอนให้เข้าใจ ไม่อาจจะเข้าใจได้ ถ้าเล่านิทานเปรียบให้เนื้อความไปลงปลายเข้ากันกับธรรมที่สอน อาจจะเข้าใจได้โดยง่าย นับว่าเป็นการหลีกเลี่ยงจากทางซึ่งจะต้องใช้วาจาคุกคามเพราะเหตุที่จะทำอย่างไรก็ไม่เข้าใจ ฯ...

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗ - ๘.

ถึงแม้แต่เพียงเรื่องปรารภซึ่งเรารู้ว่าพระอาจารย์ผู้รวบรวมคัมภีร์ชาดกได้เรียบเรียงขึ้น เพื่อให้เห็นเหตุผลประกอบท้องนิทานก็ดี แต่เรื่องราวเหล่านั้นย่อมมาจากความจริง ซึ่งเป็นไปอยู่ในเวลาซึ่งพระพุทธรเจ้ายังดำรงพระชนม์อยู่ เป็นเครื่องอุปการะใหญ่ ซึ่งจะให้รู้เรื่องราวของประเทศและประชุมชนอันอยู่ในประเทศนั้น ทั้งความประพฤติของสาวกทั้งหลายตลอดถึงพระองค์พระพุทธรเจ้า เหมือนหนึ่งเล่าเรื่อง เป็นตอน ๆ ในสมัยหนึ่ง ๆ ซึ่งพระพุทธรเจ้าได้ทรงประพาศพระอริยาบถและตรัสสั่งสอนอย่างไรเช่นหนังสือซึ่งเขาคัดข้อที่ผู้มีชื่อเสียงใหญ่ในปัจจุบันหรืออดีตซึ่งไม่ช้านานได้กระทำการหรือได้กล่าววาจาอันเป็นข้อควรสังเกตหรือควรจำและน่าพอใจอ่าน มารวบรวมขึ้นไว้เป็นฉบับหนึ่งต่างหาก ซึ่งผู้รู้ภาษาต่างประเทศจะได้พบเห็นอ่านโดยมาก ถ้าจะพยายามกล่าวเป็นคำไทยก็เห็นจะตรงกับคำที่เรียกว่า อภินิหาร ซึ่งมีผู้เคยแต่งอยู่บ้าง ๙ ความสังเกตอันนี้อาจจะทำให้เข้าใจในพุทธประวัติแจ่มขึ้น ๙ แท้จริงหนังสือพุทธประวัตินั้นก็ได้เก็บเรื่องจากพระคัมภีร์ต่าง ๆ มารวบรวมเรียบเรียงขึ้นเหมือนอย่างผู้ซึ่งจะแต่งพงศาวดารก็ต้องอ่านหนังสือราชการและหนังสือหลักฐานอันมีอยู่ในกาลสมัยที่ตัวจะแต่งนั้นทั่วถึงแล้ว จึงยกข้อที่ควรเรียบเรียงเป็นเรื่องในข้อซึ่งควรจะกล่าว ๙ แต่ผู้ซึ่งจะอ่านหนังสือโบราณเช่นนี้ จำจะต้องสังเกตกาลสมัยของหนังสือนั้นให้รู้ ว่าหนังสือนี้ได้แต่งขึ้นในประเทศใด ประเทศนั้นมีภูมิฐานอย่างไร ความประพฤติของมนุษย์ในประเทศนั้นเป็นอยู่ในกาลนั้นอย่างไร ความมุ่งหมายของผู้ซึ่งคิดเห็นว่าเป็นการดีที่ตนจะทำประโยชน์ให้แก่ประชุมชนเป็นอันมากอย่างไร แล้วและได้ทำการไปด้วยอาการอย่างไร สำเร็จได้อย่างไร ๙ ผู้อ่านต้องตั้งใจเหมือนตนได้เกิดขึ้นในขณะนั้น อ่านด้วยน้ำใจที่รู้สึกประโยชน์ใช้ประโยชน์ในเวลานั้น จึงจะเกิดความรื่นรมย์ในใจในขณะที่ย่านั้น และจะเข้าใจแจ่มแจ้งตลอด ๙ เมื่ออ่านตลอดข้อความแล้วจะวิจารณ์ปัญญอย่างหนึ่งอย่างใด สำหรับวินิจฉัยในภายหลังก็ตาม เมื่อเข้าใจชัดเจนแล้วก็จะถูกต้องตามความเป็นจริง ๙ ข้าพเจ้าขอแนะนำผู้ซึ่งตั้งใจจะอ่านหนังสือชาดกนี้ ให้อ่านด้วยวิธีซึ่งข้าพเจ้าเรียกในเบื้องต้นว่าตั้งวงพิจารณากว้างดังได้อธิบายมาแล้วนี้^{๑๔}

ในบทนำวรรณคดี “ปริทรรศน์เวสสันดรชาดก” พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี เถระ) เกริ่นนำเรื่องไว้ว่า

อันมวลพระธรรม คือคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บรมครูของเทวดาและมนุษย์ที่ทรงพระกรุณาประทานแก่ชาวโลก ประหนึ่งเหยื่อที่แม้นกขยอกออกจากปาก ป้อนลูกด้วยความสงสารนั้น ในทางพระพุทธศาสนานิยมเรียกว่า “สัตตสุตสนธิ” แปลว่าคำสอนของพระศาสดา หรือคำสอนของพระบรมครู

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐ - ๑๔

สัตถุศาสน์นี้จำแนกออกโดยลักษณะเป็น ๙ อย่าง เรียกว่า “นวังคสัตถุศาสน์” แปลว่าคำสอนของพระศาสดามีองค์ ๙ (ได้แก่ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาคา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อภฺภูตธรรม และเวทลล)...

...ขอຍอนกล่าวถึงสัตถุศาสน์ข้อ ๗ คือชาดกก่อน ด้วยเป็นศาสน์ที่ต้องด้วยเกียรติคุณทั้งอยู่ในท่ามกลางแห่งความนิยม โดยเฉพาะมหาเวสสันดรชาดกนั้น ถือกันเป็นศาสน์ที่จะยกขึ้นพรรณนาต่อไปด้วย

เรื่องชาดกเฉพาะที่เป็นเรื่องใหญ่ ๆ เช่น มโหสถ วิรุบบันทิต และมหาเวสสันดรนี้เป็นหนังสือที่น่าอ่านจริง ๆ เพราะสมบูรณ์ด้วยรส ถ้าผู้อ่านจะอ่านด้วยความพิณิจอย่างรอบคอบแล้ว จะได้สารคุณจากหนังสือนี้มาก...^{๑๖}

ดังนี้จึงพอสรุปได้ว่า ความเชื่อที่ชาวไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนามีต่อพระโพธิสัตว์หลังจากที่ตนได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องราวในชาดก ที่บันทึกเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าแล้ว ต่างมีความเชื่อมั่นในแนวปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ นำมาปฏิบัติเป็นแนวทางความประพฤติของตนเพื่อความสุขความเจริญในชีวิต

อย่างไรก็ดี เรื่องเกี่ยวกับทศบารมีมีผู้ทำวิจัยมาพอสมควรแล้ว เช่น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงทำวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตเรื่อง **“ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท”**^{๑๗} บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมหาวิทยาลัยได้ขอพระราชทานจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา หนังสือนี้ได้บรรยายหลักธรรมตามลำดับแห่งทศบารมี คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และ อุเบกขา

อนึ่งเล่า ชาดกหรือนิบาตชาดกเรื่องอื่น ๆ ก็มีผู้นำมาเรียบเรียงมาพอสมควรแล้ว เช่น **พระปัญญาสชาดก ฉบับพระเถระเชียงใหม่เรียบเรียง**^{๑๘}

^{๑๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ), **ปริทรรศน์เวสสันดรชาดก**, ทรงวิทย แก้วศรีบรรณธิการ, ที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพพระราชธรรมภาณี (เอิบ จิตปัญโญ) อดีตเจ้าคณะจังหวัดปราจีนบุรี ณ เมรุวัดหลวงปรีชากุล อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี วันอาทิตย์ที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๒๘), หน้า ๑ - ๘.

^{๑๗} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, **ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

^{๑๘} **ปัญญาสชาดก**, จัดพิมพ์ในงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมสิทธิธารจารย์ (หนู ถาวโร) ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : อาหารการพิมพ์, ๒๕๕๒), ๒ เล่ม.

นอกจากนี้ ก็มีหนังสือที่ปู่ แสงฉาย เรียบเรียงอีก ๒ เล่ม คือ พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ^{๑๙} และพระเจ้า ๑๐ ชาติหรือทศชาติชาดก^{๒๐} เป็นต้น แม้กระนั้น ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีท่านผู้ใด หรือนิสิตแห่งสถาบันใด การศึกษาใด ทำการวิจัยหรือทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับประเด็นที่ว่า ทศบารมี เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการตรัสรู้และการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้า

ในหนังสือ “ชินมหานิทาน” ซึ่งหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐^{๒๑} กล่าวว่าพระโคตมพุทธเจ้าเรานั้น กว่าจะได้บรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า ต้องใช้เวลาบำเพ็ญบารมีเป็นเวลานานถึงสี่สงขัยกำไรแสนกัป เริ่มแต่เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นสุเมธดาบส ในอมรเวตินคร เมื่อครั้งพระทีปังกรเป็นพระพุทธเจ้า และหากจะนับแต่สมัยของพระทีปังกรพุทธเจ้ามาจนถึงพระโคตมพุทธเจ้า ก็จะมีพระพุทธเจ้าถึง ๒๕ พระองค์ และต่อไปภายภาคหน้าในภัทธกัปนี้ จะมีพระเมตไตรยมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอีกในอนาคต

ในคัมภีร์พุทธวงศ์ แห่งขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก คำว่า “ทศบารมี” นั้น ท่านใช้คำอีกคำหนึ่งว่า “พุทธการกธรรม” แปลว่า “ธรรมที่กระทำความเป็นพระพุทธเจ้า” มีปรากฏในรัตนังกมนกัณฑ์^{๒๒} สุเมธกถา^{๒๓} และเรวัตพุทธวงศ์^{๒๔} เป็นต้น

ในจริยาปิฎก แห่งขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก พระสังคาหกาจารย์ ได้แถลงไว้ใน “สโมธานกถา” สรุปการบำเพ็ญบารมี ๓๐^{๒๕} ไว้ว่าในชาติใดทรงบำเพ็ญบารมีอะไรไว้ และชาติใดบำเพ็ญบารมีในระดับบารมี อุปบารมี หรือปรมัตถบารมี อะไรบ้าง ดังเช่น

ในภพที่เราเป็นพระเจ้าพรหมทัตและคณทิติณทกะ

^{๑๙} ปู่ แสงฉาย, พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ, (กรุงเทพมหานคร : ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๓๙).

^{๒๐} ปู่ แสงฉาย, พระเจ้า ๑๐ ชาติ หรือทศชาติชาดก, (กรุงเทพมหานคร : ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๒๘).

^{๒๑} ชินมหานิทาน, หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐, (กรุงเทพมหานคร : สหประชาพานิชย์, ๒๕๓๐), หน้า ๑ - ๓.

^{๒๒} ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๗๗/๕๖๖.

^{๒๓} ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๑๕/๕๘๓.

^{๒๔} ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๕/๖๑๖.

^{๒๕} บารมีนั้น ท่านกล่าวว่าบำเพ็ญให้บริบูรณ์ ต้องครบ ๓ ชั้น คือ

๑. บารมี ระดับสามัญ เช่น ทานบารมี ได้แก่ให้ทรัพย์สินเงินทอง สมบัตินอกกาย
 ๒. อุปบารมี ระดับรองหรือจวนจะสูงสุด เช่น ทานอุปบารมี ได้แก่ การเสียสละอวัยวะเป็นทาน
 ๓. ปรมัตถบารมี ระดับสูงสุด เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การเสียสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น
- บำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ นี้เรียกว่า สมตังสพารมี หรือ สมตังสพารมี แปลว่า บารมี ๓๐ ถ้วน (บารมี ๓๐ ทศ ก็เรียก)

ที่กล่าวมาแล้วเป็นเมตตาบารมี
 ในภพที่เราเป็นโสณนันทบัณฑิตผู้ทำความรัก
 บารมีเหล่านั้นเป็นเมตตาอุปบารมี
 ในภพที่เราเป็นพระเจ้าเอกราช เป็นบารมีไม่มีของผู้อื่นเหมือน
 นี้เป็นเมตตาปรมัตถบารมี
 ในภพที่เราเป็นนกแซกเต่า ๒ ครั้ง เป็นอุเบกขาบารมี
 ในภพที่เราเป็นโลมหังสบัณฑิต เป็นอุเบกขาปรมัตถบารมี
 บารมีของเรา ๑๐ ประการนี้ เป็นส่วนแห่งพระโพธิญาณอันเลิศ
 บารมีที่เกินกว่า ๑๐ ไม่มี และบารมีที่หย่อนกว่า ๑๐ ก็ไม่มี
 เราบำเพ็ญบารมีทุกอย่าง ไม่ยิ่งไม่หย่อน
 เป็นบารมี ๑๐ ประการฉะนี้แล^{๒๖}

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาและทำวิจัยในเรื่อง “ธรรมสมังคีของทศบารมี เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการตรัสรู้และการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้า” ซึ่งไม่ปรากฏว่า ผู้ใดเคยทำวิจัยเรื่องนี้มาก่อน โดยมุ่งประเด็นไปในข้อที่ว่า มิใช่เฉพาะบารมีข้อใดข้อหนึ่งที่เป็น ปัจจัยเกื้อหนุนต่อการตรัสรู้และการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้า แต่ต้องมีความครบถ้วน ของบารมีทั้ง ๑๐ เพียงแต่ว่าในทศชาติชาดก ท่านเห็นว่าพระโพธิสัตว์องค์ใดบำเพ็ญบารมีข้อใด เป็นพิเศษ แต่ในขณะเดียวกัน พระโพธิสัตว์องค์นั้น ๆ ก็บำเพ็ญบารมีข้ออื่น ๆ ไปด้วย

ข้อที่ว่าทศบารมีเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการตรัสรู้และการบำเพ็ญพุทธกิจนั้น ขอ ยกตัวอย่าง เช่น เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยาแล้วกลับมาเสวยพระกระยาหาร จนมีพระกำลังเรี่ยวแรงบำเพ็ญสมาธิต่อไป ในคืนวันที่จะตรัสรู้นั้น พุทธประวัติกล่าวว่า ทรง อธิษฐาน ตั้งพระทัยมั่นเด็ดเดี่ยว ทรงวางจุดหมายไว้แน่นอนว่า เมื่อประทับนั่ง ณ ทรงพระศรี มหาโพธิ์แล้ว ตราบไคที่ยังไม่ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ก็จะไม่ทรงยอมเสด็จลุกขึ้นจาก พระอาสนะที่ประทับนั่งตรานั้น แม้ว่าพระโลหิตในพระวรกายจะแห้งเหือดจนถึงแก่สิ้นพระ ชนมชีพก็ตามที่^{๒๗} ข้อนี้ยืนยันถึง **อธิษฐานบารมี** หรืออาจรวมถึง **สัจจบารมี** ด้วย ว่าเป็น ปัจจัยเกื้อหนุนต่อการตรัสรู้ แม้แต่เนกขัมมบารมีทำให้พระองค์เสด็จออกผนวช **ศีลบารมี** ให้ ทรงศีล และ **ปัญญาบารมี** ทำให้พระองค์เข้าถึงการตรัสรู้ และแม้แต่บารมี ๑๐ เหล่านี้เป็นปัจจัย เกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญพุทธกิจหลังการตรัสรู้แล้ว ซึ่งจักได้ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

^{๒๖} ชู.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๒๒/๗๗๖ – ๗๗๘.

^{๒๗} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว สา), **พระปฐมสมโพธิ ตอน ๑**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไท ถนกรเมือง, ๒๕๖๕), หน้า ๖๔ – ๖๕.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาลักษณะแห่งธรรมสมังคีของทศบารมี
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ธรรมสมังคีของทศบารมีเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
- ๑.๒.๔ เพื่อวิเคราะห์ธรรมสมังคีของทศบารมีเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้า

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา โยชนา และคัมภีร์ปกรณ์วิเสสอื่น ๆ พร้อมทั้งผลงานทางวิชาการต่าง ๆ อันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการ เช่น งานเขียน บทความ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยเน้นศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เป็นสำคัญ

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอะไรบ้าง
- ๑.๔.๒ ลักษณะแห่งธรรมสมังคีของทศบารมีเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๓ ธรรมสมังคีของทศบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าอย่างไร
- ๑.๔.๔ ธรรมสมังคีของทศบารมีเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้ามีอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

โพธิสัตว์ หมายถึง ท่านผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งกำลังบำเพ็ญบารมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา

ชาตก หมายถึง เรื่องเล่าเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเกิดมาแล้ว, ชื่อคัมภีร์ในพระไตรปิฎกอันเล่าเรื่องพระชาติในอดีตของพระพุทธเจ้า เมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งกำลังทรงบำเพ็ญบารมี มีจำนวนทั้งหมดตามตัวเลขที่กล่าวในอรรถกถาทั้งหลาย ๕๕๐ ชาตก (นับตรงเลข ๕๔๗ ชาตก แต่คนไทยมักพูดตัดเลขแค่หลักร้อยว่า พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ)

ทศชาติ หมายถึง การเสด็จอุบัติขึ้นของพระโพธิสัตว์ ๑๐ ชาติสุดท้ายก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เรียงตามลำดับการอุบัติคือ พระเทมีย์ พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมโหสถ พระภริทัต พระจันทกุมาร พระนารท พระวิรุฑ และพระเวสสันดร

ทศบารมี หรือ บารมี ๑๐ หมายถึง คุณความดีที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญมาอย่างยิ่งยวดในสมัยที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ ซึ่งเป็นบารมีสำคัญ เป็นเหตุให้ได้ตรัสรู้ในเวลาต่อมา มี ๑๐ ประการ เรียงตามลำดับบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญ คือ เนกขัมมะ วิริยะ เมตตา อธิษฐาน ปัญญา ศีล ขันติ อุเบกขา สัจจะ และทาน และถ้าเรียงตามหลักกรรมเป็น ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา

จริยา ความประพฤติ เช่น ธรรมจริยา การประพฤติธรรม จริยาวัตร หน้าที่ที่พึงประพฤติ, ความประพฤติ และกิจที่พึงกระทำ หมายถึงความประพฤติ กิริยามารยาท ท่วงท่าวาจา ทิ้งดงาม การวางตัวที่เหมาะสมน่าเลื่อมใสศรัทธา กล่าวคือเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจรรจนั่นเอง

บำเพ็ญ การทำให้เต็ม หมายถึงการทำให้บริบูรณ์ การเพิ่มพูน การปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม โดยปฏิบัติต่อเนื่องไม่ขาดตอน ด้วยจิตใจที่มุ่งมั่นด้วยเจตนาที่ดี ด้วยหวังผลเป็นความสุขความสำเร็จแก่ตนเองและผู้อื่นเป็นที่ตั้ง

บารมี ปฏิบัติเป็นเครื่องให้ถึงฝั่ง, ปฏิบัติเป็นเครื่องให้ถึงที่สุด, ข้อปฏิบัติเป็นเหตุให้ถึงความประเสริฐ, ข้อปฏิบัติเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอันยิ่งใหญ่ หมายถึงคุณความดีที่ได้บำเพ็ญมาอย่างยิ่งยวดในอดีต ปกติใช้เรียกความดีในอดีตของพระพุทธเจ้าครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งทรงบำเพ็ญอย่างยิ่งยวดติดต่อกันมายาวนานจนนับชาติไม่ถ้วน

โพธิญาณ ญาณคือความรู้ หมายถึง ปัญญาเป็นเหตุให้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ปัญญาที่ทำให้รู้แจ้งเห็นจริงอริยสัจธรรม เรียกการตรัสรู้เช่นนั้นว่า บรรลุโพธิญาณ

ตรัสรู้ รู้แจ้ง รู้อย่างแจ่มแจ้ง รู้ชัดเจน ตรัสรู้ รู้แจ้งอริยสัจ ๔ ใช้เป็นคำเฉพาะ ตรัสรู้สำหรับพระพุทธเจ้า

พุทธกิจ หมายถึงกิจวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญประจำวัน มี ๕ อย่างคือ

๑. เวลาเช้า เสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์
๒. เวลาเย็น ทรงแสดงธรรม
๓. เวลาค่ำ ทรงประทานโอวาทแก่พระภิกษุ
๔. เวลาเที่ยงคืน ทรงตอบปัญหาของเทวดา
๕. เวลาเช้ามีด ทรงตรวจดูสัตว์โลกที่ควรเสด็จไปโปรด

วิเคราะห์ หมายถึง ไคร่ครวญ เช่น วิเคราะห์เหตุการณ์ แยกออกเป็นส่วน ๆ เพื่อศึกษาให้ถ่องแท้ เช่น วิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ วิเคราะห์ข่าว

ธรรมสมังคี ความพร้อมแห่งองค์ธรรมหลายข้อธรรมมารวมกันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดมีกิจอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นผลตามมา, เหตุปัจจัยที่ส่งผลให้มีผลปัจจัยเกิดขึ้น ในที่นี้หมายถึงทศบารมีเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการตรัสรู้และการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้า

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัย ผู้วิจัยได้พบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยมีสาระสำคัญที่พอสรุปได้ดังนี้

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชนิพนธ์เรื่อง “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท” ทรงบรรยายทศบารมีหรือบารมี ๑๐ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรียงลำดับตั้งแต่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา^{๒๘}

พระมหาจุฬาลงกรณ ชูเลิศ กล่าวไว้ในเรื่อง “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก” ว่า คนในสังคมยึดถือพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามจริยธรรมด้วยความกล้าหาญและปราศจากเงื่อนไข โดยเฉพาะปัจจุบันเต็มไปด้วยปัญหาที่ซับซ้อนและท้าทายจริยธรรม คนในสังคมควรมีความกล้าหาญในการรักษาหลักการหรือจุดยืนทางจริยธรรมให้คงอยู่อย่างปราศจากเงื่อนไขให้เหมือนการไม่ละจุดยืนหรือหลักการของพระโพธิสัตว์ ผู้ปฏิบัติในสิ่งอันเป็นบารมีธรรมด้วยความกล้าหาญปราศจากเงื่อนไข^{๒๙}

พระมหาพิทักษ์ สุเมธ (ทองเหลือง) กล่าวไว้ใน “การศึกษาเชิงวิเคราะห์สุวรรณสามชาดก” ถึงหลักธรรมในสุวรรณสามชาดกทั้งในส่วนปัจเจกบุคคลและเชิงสังคม ดังนี้

: เชิงปัจเจกบุคคล

หลักกฎแห่งกรรม เป็นหลักธรรมแห่งเหตุผลที่คนทำกรรมใดไว้อย่อมได้รับกรรมนั้น การที่บิดามารดาตบอดของสุวรรณสามกุมารเป็นเพราะกรรมเก่าตามมาให้ผล มิใช่เมตตาไม่คุ้มครอง คนทั้งสองได้ใช้กรรมหมดไปเมื่อสุวรรณสามฟื้นขึ้นมา ส่วนสุวรรณสามที่ถูกพระเจ้ากบิลยักษ์ยิงนั้นก็เป็นเพราะความประมาทขาดสติลืมเจริญเมตตา

หลักสัจจะ เป็นหลักธรรมแห่งความจริงที่มีอยู่ในตัวของสุวรรณสาม การที่บิดามารดาและเทพธิดาสุนธรีได้หยิบยกขึ้นมาอธิฐานช่วยให้สุวรรณสามฟื้นมา ซึ่งการใช้สัจจะในการ

^{๒๘} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, **ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

^{๒๙} พระมหาจุฬาลงกรณ ชูเลิศ, **ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก**, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๒.

ช่วยเหลือคนตายให้ฟื้นนี้ยังปรากฏในมัทนัพยาชาดก นอกจากนี้ สัจจะยังสามารถช่วยป้องกันภัยต่าง ๆ ที่ตนกำลังเผชิญให้รอดชีวิตได้

: เจริญสังคม

หลักเมตตา เป็นหลักแห่งความรักความปรารถนาดีต่อกัน เป็นหลักธรรมระดับพื้นฐานที่ทุกคนควรมีให้แก่กัน เพราะไม่ทำให้เกิดการเบียดเบียนรังแกกันเมื่ออยู่ด้วยกัน และยังสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นหลักเมตตาในพรหมวิหารธรรม

หลักกตัญญูกตเวทิตะ เป็นหลักธรรมแห่งคนดีที่ทุกคนควรมี สุวรรณสามได้เล็งดูมารดาบิดาผู้ดาบอดพร้อมกันทั้งสองคนโดยตลอด แม้จะได้รับอันตรายถึงขั้นเสียชีวิตก็ยังคิดถึงบิดามารดาผู้อยู่เบื้องหลัง และรอดชีวิตมาได้ด้วยความกตัญญูกตเวทิตะ^{๓๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ) ในหนังสือเรื่อง “ปริตรศน์เวสสันดรชาดก” ได้กล่าววิจารณ์จริยาของพระเวสสันดรแทบทุกแง่มุม ทั้งในพระจริยาวัตรส่วนพระองค์ พระอริยาศัย และบารมีที่ทรงบำเพ็ญ ทั้งกล่าวถึงผลกระทบที่มีต่อครอบครัว พสกนิกร และแคว้นแคว้นของพระองค์^{๓๑}

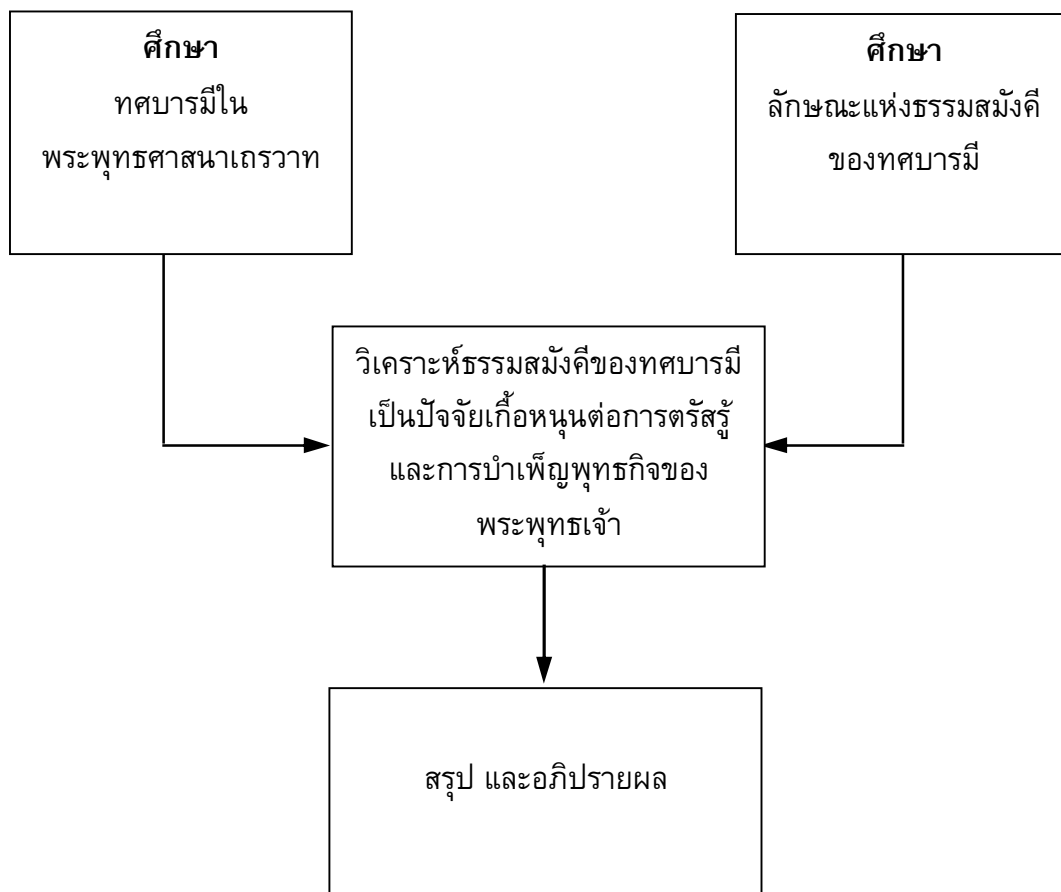
งานวิจัยนี้ผู้วิจัยเห็นว่า นอกจากจะต่อยอดงานเขียนงานวิจัยอื่น ๆ ซึ่งมีผู้กระทำเกี่ยวกับทศชาติชาดกหรือบารมี ๑๐ อยู่มากแล้ว ยังคงมีสาระสำคัญที่ควรศึกษาวิเคราะห์อยู่อีกมาก เป็นส่วนเติมเต็มด้านสติปัญญาแก่ผู้สนใจใคร่ธรรมในพระพุทธศาสนา ในข้อที่ว่าทศบารมีนั้นเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการตรัสรู้และบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้าอย่างไร เพื่อขจัดความลึกลับเลงลับที่อาจมี สร้างศรัทธาที่มั่นคง โดยเฉพาะศรัทธาของชาวพุทธที่มีต่อพระโพธิสัตว์เพิ่มพูนแนวคิดของคนในสังคม เจตคติที่มีต่อพระพุทธศาสนาที่ดีอยู่แล้วให้เพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนาในปัจจุบันและอนาคตสืบไป

^{๓๐} พระมหาพิทักษ์ สุขเมโธ (ทองเหลือง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์สุวรรณสามชาดก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔๘.

^{๓๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ), ปริตรศน์เวสสันดรชาดก, ทรงวิทย แก้วศรีบรรณการ, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชธรรมภาณี (เอิบ จิตปัญโญ) อดีตเจ้าคณะจังหวัดปราจีนบุรี วันอาทิตย์ที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๒๘).

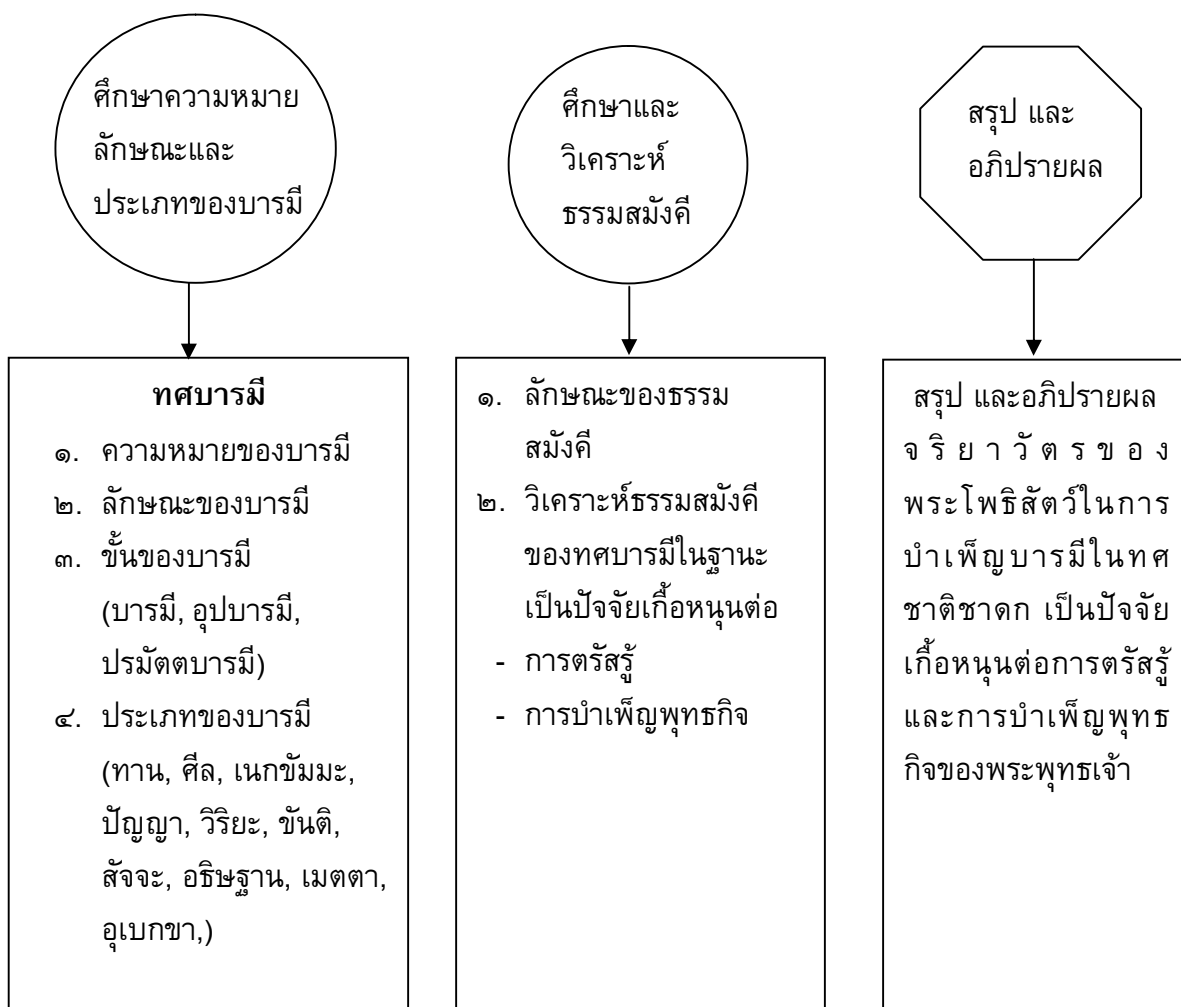
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๗.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Research Conceptual Framework)

แผนภูมิที่ ๑.๗.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

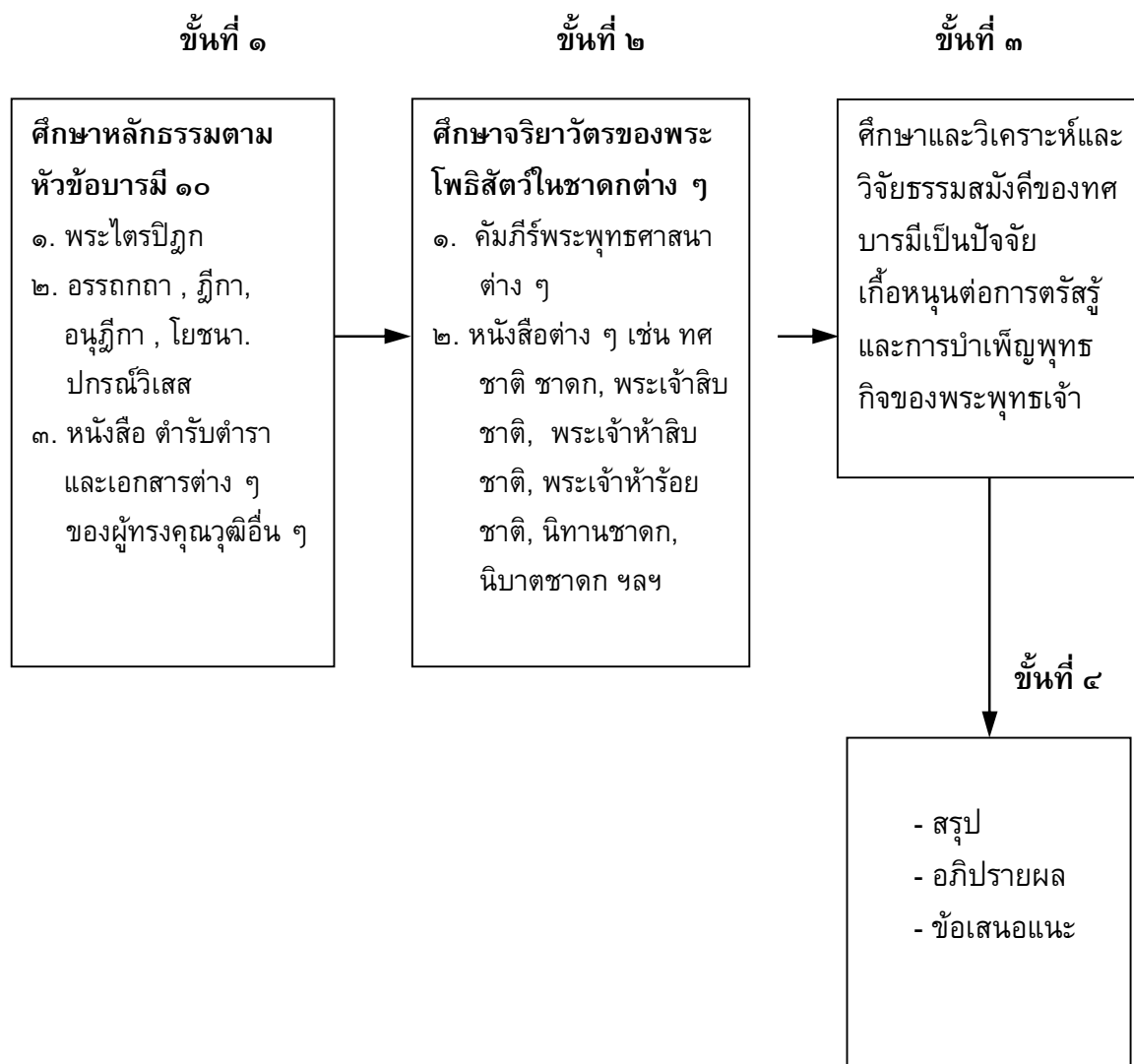
๑.๗.๒ กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Framework)

แผนภูมิ ๑.๗.๒ แสดงกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี

ธรรมสังคีแห่งทศบารมี

๑.๗.๓ กระบวนการวิจัย (Research Process)

แผนภูมิที่ ๑.๗.๓ กระบวนการวิจัย

๑.๘ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนของการวิจัยตามลำดับ ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑.๘.๑ ขั้นที่หนึ่ง รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาต่อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๘.๒ ขั้นตอนที่สอง ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ซึ่งเป็น คัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา และ คัมภีร์ปกรณ์วิเสส อื่น ๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารชั้นทุติยภูมิ และตติยภูมิอื่น ๆ ได้แก่ หนังสือเอกสารวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานวิจัยของท่านผู้ทรงคุณวุฒิอื่น ๆ เช่น งานเขียน บทความ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

๑.๘.๓ ขั้นที่สาม วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารเพื่อตอบปัญหาการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๘.๔ ขั้นที่สี่ สรุป อภิปรายผลการวิจัย และเสนอแนะข้อคิดที่เป็นประโยชน์เพิ่มเติม

๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๙.๑ ได้ทราบความหมาย ลักษณะ และประเภทของบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๙.๒ ได้ทราบลักษณะแห่งธรรมสังคี่ของทศบารมี

๑.๙.๓ ได้ทราบธรรมสังคี่ของทศบารมีเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๑.๙.๔ ได้ทราบผลธรรมสังคี่ของทศบารมีเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้า